

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213986>

Vitalina TARASOVA,

orcid.org/0000-0002-7161-323X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) superativ@gmail.com

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Стаття присвячена комплексному вивченню новітньої військової субстандартної лексики української мови. Метою дослідження є аналіз результатів психолінгвістичного експерименту, скерованого на виділення, класифікацію та лінгвістичну інтерпретацію семантики й функціонування лексичних елементів новітньої української військової субстандартної лексики, які втілюють специфічні особливості світобачення сучасних військовослужбовців Збройних сил України та добровольців.

У статті викладено методіку проведення та результати психолінгвістичного експерименту, скерованого на виявлення особливостей новітньої військової субстандартної лексики. Респондентами виступили 100 військовослужбовців та добровольців, носії української мови, які перебувають у зоні проведення Антитерористичної операції / Операції об'єднаних сил. У результаті експерименту досліджено мовні особливості вираження картини світу у військовому середовищі, отримано зріз асоціативного мислення узагальненої лінгвокультурної особистості, базового носія новітнього військового ідіолекту.

Психолінгвістичне дослідження комунікативних практик військовослужбовців Збройних сил України та добровольців дало змогу виділити значну кількість військових сленгізмів-неологізмів як компактних, інформаційно насичених, образних лексичних одиниць із превалюючим конотативним компонентом у структурі значення. Встановлено, що значна кількість військових субстандартних лексичних одиниць розвивають нові лексико-семантичні варіанти шляхом реалізації таких видів переосмислення, як метафора, метонімія, звуження або розширення попередніх значень.

Як специфічне явище мовного життя українських військових суржик розглянуто в мовознавчому, соціокультурному та психолінгвістичному аспектах. До вивчення суржиків застосовано морфологічний, лексичний і фонетичний критерії визначення гібридного мовлення.

Встановлено, що етнофобізми виникають як результат упередженого, стереотипного бачення певних етнічних груп. У плані семантики ці одиниці характеризуються метонімічним, метафоричним або метонімічно-метафоричним значенням, що гарантує об'ємну та яскраву семантику з превалюючим конотативним значенням.

Проведений аналіз україномовної військової субстандартної лексики початку XXI століття дав змогу встановити відношення між соціальним та мовними явищами, взаємозалежність змін, що відбуваються у соціумі і мові. Проаналізовано екстралінгвальні чинники впливу на світобачення українськомовних військових та його вираження мовними засобами.

Ключові слова: *субстандарт, психолінгвістичний експеримент, військовий жаргон, сленг, суржик, етнофобізм.*

Vitalina TARASOVA,

orcid.org/0000-0002-7161-323X

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) superativ@gmail.com

NEW TENDENCIES OF THE UKRAINIAN MILITARY SUBSTANDARD VOCABULARY FUNCTIONING: A PSYCHOLINGUISTIC EXPERIMENT

The article is devoted to the comprehensive study of modern military substandard vocabulary of the Ukrainian language. The aim of the research is to analyze the results of a psycholinguistic experiment aimed at highlighting, classifying and linguistic interpretation of the semantics and functioning of the lexical elements of Ukrainian military substandard vocabulary, which embody the specific features of the worldview of modern military personnel of the Armed Forces of Ukraine and volunteer soldiers.

The article describes the methodology and results of a psycholinguistic experiment aimed at identifying the features of the latest military substandard vocabulary. The respondents were 100 representatives of the military of Ukraine

and volunteer soldiers involved in the Anti-Terrorist Operation / Operation of the Joint Forces. As a result of the experiment, the linguistic features of the expression of the picture of the world among military personnel were investigated, a model of associative thinking of a generalized linguocultural personality, the basic representative of the modern military idiolect, was described.

A psycholinguistic study of the communicative practices of the Armed Forces of Ukraine and volunteer soldiers made it possible to identify a significant number of neologisms military slangisms as compact, informative, figurative lexical units with a prevailing connotative component in the structure of their meaning. It has been established that a significant number of substandard lexical units of military domain develop new lexical-semantic variants by means of metaphor, metonymy, narrowing or expansion of previous meanings.

Surzhyk (mixed Ukrainian-Russian dialect) being a specific characteristic of the Ukrainian military language is considered in linguistic, sociocultural and psycholinguistic aspects. Morphological, lexical and phonetic criteria for determining a hybrid language are applied to study militant surzhyk.

It has been established that ethnophobic terms arise as a result of a biased, stereotypical relationship of certain ethnic groups. In terms of semantics, these units are characterized by metonymic, metaphorical or metonymic-metaphorical meaning, and expressive semantics with prevailing denotative meaning capable of rendering a range of impacts on interlocutors and their feedback.

The analysis of Ukrainian military substandard vocabulary of the beginning of the 21st century made it possible to establish the correlation between certain extralinguistic and lexico-semantic processes. Socio-cultural influence on the Ukrainian militants' worldview and its verbalization by means on nonstandard language elements was studied in the paper.

Key words: substandard, psycholinguistic experiment, military jargon, slang, syrzyk (mixed Ukrainian-Russian sociolect), ethnophobic term.

Постановка проблеми. Одним з актуальних завдань сучасної антропоорієнтованої лінгвістики є дослідження динаміки колективної мовної свідомості, що широко проявляється у процесах неологізації, виникнення нових соціолінгвальних феноменів, а також реструктуризації лінгвокультурних концептів відповідно до змін у масовій свідомості.

Мовний субстандарт як невичерпне джерело поповнення мови потребує ретельної уваги лінгвістів. Уже сама властивість субстандартної системи лексики постійно поновлюватись є цікавою для вивчення цього явища як у теоретичному, так і в практичному планах.

Історія вивчення субстандартних мов в Україні налічує не одне десятиліття: увагу дослідників привертала таємні мови лірників і кобзарів, аргі злочинців, сленг військових, молоді тощо. Особливо високим є інтерес до всіх проявів маргінальних комунікативних кодів в останні десятиліття.

Початок ХХІ століття характеризується великою кількістю локальних та гібридних військових дій, і нині Україна протистоїть агресії Росії на сході та на півдні. У цьому контексті багато дослідників вважають, що питання української військової лексики стало частиною концепції національної безпеки.

Аналіз досліджень. Аналіз лінгвістичних досліджень субстандартних пластів лексики (Балабін, 2002; Бондаренко, 2007; Василенко, 2008; Гонта, 2019; Масенко, 2019; Ставицька, 2005; Стишов, 2016 та ін.) дає змогу стверджувати, що проблема української субстандартної військової лексики мало розроблена, особливо

бракує психолінгвістичних комплексних досліджень. Актуальним і принципово важливим питанням української жаргонології є ступінь «українськості» субстандартних мовних кодів в їх соціокомунікативному, психологічному та функціональному аспектах.

Таким чином, актуальність дослідження визначається загальною спрямованістю сучасного мовознавства на приділення максимальної уваги людському чиннику формування мовної специфіки, поглиблене пізнання багатограних взаємовідносин мови та суспільства, розкриття динамізму мовних змін і розвитку мови. Потребує спеціальної лінгвістичної уваги виявлення тенденцій розвитку української військової лексики шляхом усебічного аналізу процесу поповнення лексичних субстандартних мікросистем з урахуванням лінгвальних та екстралінгвальних чинників, дослідження словникового складу українського військового сленгу на базі нового та різноманітного фактичного матеріалу та процесів формування і функціонування лексичних одиниць сленгу з позицій психолінгвістики.

Метою статті є аналіз результатів психолінгвістичного експерименту, скерованого на виділення, класифікацію та лінгвістичну інтерпретацію семантики й функціонування лексичних елементів новітньої української військової субстандартної лексики, які втілюють специфічні особливості світобачення сучасних військовослужбовців Збройних сил України та добровольців.

Об'єктом дослідження є результати опитування україномовних респондентів (військовослужбовців Збройних сил України та добровольців

у зоні проведення Антитерористичної операції / Операції об'єднаних сил).

Предметом дослідження є лексичні й фразеологічні одиниці, співвіднесені з різнотипними субстандартними кодами, які функціонують у сучасній мові військових у зоні бойових дій.

Матеріалом дослідження стали результати вільного асоціативного експерименту двох груп реципієнтів. Це військові 74-го окремого розвідувального батальйону (74 ОРБ, в/ч А1035) та бійці спеціального добровольчого підрозділу «Santa» віком від 21 до 48 років. Обидві групи реципієнтів брали активну участь у бойових діях 2014–2019 років та дислокуються у м. Авдіївці і Мар'янці Донецької області. Вважаємо, що опитування цих груп військових і добровольців дає змогу уникнути регіональних та діалектних розбіжностей, оскільки в їх складі є представники майже усіх регіонів України, а отже, ми можемо отримати зріз асоціативного мислення узагальненої лінгвокультурної особистості, базового носія новітнього військового ідіолекту. Загалом в експерименті взяло участь 100 осіб, оскільки саме така кількість під час психолінгвістичних експериментів є оптимальною та дає змогу побачити загальні тенденції асоціативної поведінки, стереотипні та індивідуальні асоціативні реакції. Загальна кількість каталогізованих і проаналізованих конститuentів вибірки становить понад 500 одиниць. Безпосереднім матеріалом дослідження також були численні письмові нотатки, анкети, аудіо- та відеозаписи розмов, доповідей, брифінгів, інформаційних повідомлень українських військовослужбовців, які здійснювались з дозволу інформантів.

Виклад основного матеріалу. Мовний субстандарт співвідноситься з відповідною субкультурою суспільства. Поняття субкультури трактується неоднозначно. Найчастіше субкультура визначається як система норм і цінностей, що відрізняють культуру певної групи від культури суспільства. Когнітивний підхід до поняття субкультури полягає у виокремленні пізнавальних теоретичних конструктів, крізь призму яких сприймається навколишня дійсність. Поняття субкультури розглядається як явище соціально-психологічне, тобто як відображення картини світу.

Оскільки субстандартні одиниці не стільки передають інформацію, скільки служать для вираження прагматичних смислів, субстандарт виступає як своєрідний засіб аксіологічного картування навколишньої дійсності. Загальною ознакою субстандартних утворень (просторіччя і сленгізмів) є перформативність і акцентування форми вираження.

Під терміном *субстандарт* у дослідженні розуміється впорядкована та ієрархічно структурована сукупність стилістично знижених соціально детермінованих лексичних систем і лексичних прошарків. Під українською військовою субстандартною лексикою розуміємо ненормативну, неформальну, стилістично знижену, функціонально обмежену мову українських військовослужбовців та добровольців, що використовується з метою здійснення комунікативної, регулятивної, емоційно-експресивної та корпоративної мовленнєвих функцій і складається з одиниць – військових сленгізмів, що мають різну лексикографічну маркованість. Загальними функціонально-стилістичними рисами досліджуваних лексичних одиниць є перевага конотації над денотацією, дещо негативна й пейоративна спрямованість оціночної семантики окремих сленгізмів, прагнення до лаконічності та семантичної насиченості, розгалужена внутрішня синонімія, багатозначність.

У межах вільного асоціативного експерименту військовим було запропоновано 13 категорійних концептів та слів-стимулів. Завдання полягало у вербалізації військовими поруч із запропонованими словами-стимулами слів-реакцій, які першими спадають на думку під час читання. Результати дослідження асоціативного експерименту викладено в таблиці 1.

Асоціативний експеримент виявив у складі новітньої української військової субстандартної лексики елементи загальновідомого (невійськового) просторіччя: «*жесть*» – неприємна ситуація, «*тачка*» – легковий автомобіль; військово-професійні жаргонізми: «*короткий*» – пістолет, «*сучка*» – АКС-74У (автомат Калашникова зі складним прикладом та вкороченим стволом), «*нацики*» – бійці Національної гвардії України, «*педалі*» – берці; арготизми: «*задвохсотити*», «*забаранити*» – вбити, «*шаритися*» – уникати будь-якої роботи; скорочення (аббревіатури й акроніми, що практично не розшифровуються в усному мовленні, фактично набувають сленгового значення під час спілкування і створюють бар'єр мовної комунікації для сторонніх): ПЗРК (переносний зенітно-ракетний комплекс), ДРГ (диверсійно-розвідувальна група); військова сленгова фразеологія: «*вмикати окуня*» – робити вигляд, що не розумієш ситуації; вульгаризми: «*піддорез*» – активний бій, артобстріл, «*міна просрана*» – міна не розірвалася; запозичення: «*зачекинитися*» – надати дані про своє місцезнаходження (англ. *check in*) тощо.

Результати вільного асоціативного експерименту чітко демонструють, що у військовому

середовищі на фронті у 2014–2020 рр. сформувалася специфічна креолізована українсько-російська субкультура, мовним проявом якої є суржик.

В одній зі своїх праць, присвячених суржику, Л. Ставицька дає таке його визначення: «Суржик – це некодифікована просторозмовна мова, яка виникла як наслідок масової тривалої контактної українсько-російської двомовності в її диглосній формі. Суржик постає в результаті системної інтерференції на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному рівнях; він репрезентований цільнооформленими лексемами – суржикізмами, які накладаються на українську або російську мовну основу, виявляє себе на базі регіональних різновидів української мови як мовний код в осіб із різним типом мовної компетенції, у різнотипних соціально-корпоративних та комунікативних сферах» (Ставицька, Труб, 2007: 77). Суржикізм позначає лексему, в якій відбулося змішування елементів двох мов: *понял + зрозумів = поняв* (Ставицька, Труб, 2007: 59).

Характерним явищем для новітнього військового дискурсу в зоні проведення ООС є інтерфероване, українсько-російське змішане мовлення, продуктами якого стали такі українсько-російські мовні гібриди, як, наприклад, *птичка* (безпілотний літальний апарат), *передок* (перша лінія фронтового розмежування), *приход* (місце розриву міни або снаряду), *улітка* (короб для гранат

АГС-17), *підсніжники* (дрібні уламки в тілі пораненого) та інші.

Отже, суржик, уживаний у зоні бойових дій, можна, очевидно, кваліфікувати як особливий ідіолект військових.

У 2014–2020 рр. типовим є явище мовно-культурної маргіналізації в середовищі військових на фронті, маркером якої є свідомо зміна мовного коду з російського на український під впливом патріотичних ідей, розуміння необхідності збереження української ідентичності як своєрідної зброї проти культури країни-агресорки. Так, під час експерименту та опитування респондентів було з'ясовано, що близько 40% опитуваних військових, що прибули у зону бойових дій, будучи російськомовними, перейшли на українську мову (не тільки для проведення радіоперемовин, але й у побуті). Намагаючись пристосуватися до української мови оточення, але не володіючи нею в достатньому для спілкування обсязі, розуміючи, що зросійщення призводить до денаціоналізації й моральної деградації українців, військові, особливо, добровольці починали «ламати» свою первинну російську мову, накладаючи на неї елементи вторинної української.

Проведене анкетування та опитування респондентів свідчить про значну активізацію вживання української мови в комунікативному просторі військових у зоні проведення бойових дій (Донецька та Луганська області), що своєю чергою

Таблиця 1

Асоціативні реакції українських військовослужбовців

№	Слово-стимул	Вербальна реакція
1.	Зброя	маслята, мильниця, муха, калаш, калашмат, покемон, шайтан-труба, Дашка, Ксюха, сапог, карандаш, улітка, весло, лимон, лимончик, поросята, кабачки, морковки, огірки, няма, молоток, Ксенія, весло, короткий
2.	Ворог	сепар, сепарня, сепаратист, ватники, зелені чоловічки, їхтамнети, кадирівці, кримнаш, путлер, путлерюгенд, русській мір, федераст, няш-мяш, лугандони, консерви
3.	Добре	4.5.0., плюс, дівочка готова
5.	Погано	зашквар, мінус, зрада, колотнеча
6.	Техніка	коробочка, Наташка, шишига, бардак, мотолига, таблетка, бежа, бумер, бетр, САУшка, сушка, черепаха, стріяка, ленточка
7.	Бойові дії	дискотека, жажнути, подарунки, есемеска, дзеркальна тиша, приход, задвохсотити, затрьохсотити, присвітити
8.	Втрати	двохсотий, трьохсотий, чотирьохсотий, підсніжники
9.	Прилади	ночник, глаза, птичка, очі
10.	Їжа	балабаси, ніштяки, замолоди, мамалига, тушняк
11.	Одяг/взуття	педалі, мультик, мультикам, цифра, піксель, термуха,
12.	Військовий, воїн, боєць	сумрак, контрач, контрик, мобік, дівідішнік, енот, правосек, механ, меховод, арта, бобри, еноти, мішки, слони, контрабас, нацики, аватары, семисоті, Буратіно, синекасочники, гідролсолдати, НЛЮ, п'ятисоті, піджак, кусок,
13.	Місцевість	нулі, зеленка, передок, Кіборпорт, Даунбас, Лугандонія, Лугандон, ДНРерія, молоко

спричинило явище суржикізації як результат стихійного пристосування носіїв російської мови до мови української. Можна навести у зв'язку з цим слова суржикомовного респондента старшого віку, зафіксовані під час фокус-групового опитування, проведеного у 2019 р. в межах нашого дослідження: *«Коли говорю з нашим командиром (Santa), то тільки на українському язичу, бо він такий, як говориш з ним на руском, то він робить вид, що не розуміє».*

Аналіз узусу військових свідчить, що вживання змішаних українсько-російських форм належить до поширених явищ.

Вслід за Л. Масенко розглядаємо суржик як безсистемне, хаотичне поєднання елементів двох мов, як субкод, позбавлений навіть на рівні ідіолекту стабільного узусу (Масенко, 2019). Лексиці, яку вживають військові, властивий високий рівень фонетичної та морфологічної варіативності. Так, у мовленні інформаторів бачимо паралельні форми слів спільного лексичного фонду як в українській, так і в російській вимові – *сепаратист* і *сепаратист*, *ополченці* і *ополченци*, *стріляли* і *стреляли*, *педали* і *педаль*, *рідко* і *редко*; російські слова в неадаптованій і адаптованій вимові: *переміріє* і *перемір'є*, *девочка* і *девошка*, *ленточка* і *ленточка*, *подснежники* і *підсніжники*; паралельні прикметникові та дієслівні словоформи з українськими і російськими флексіями: *воєнне* і *воєнное*, *тимчасове* і *тимчасовое*, *незалежна* і *незалежная*, *сделав* і *сделал* тощо. При цьому варіантні форми нерідко вживаються поряд – в одному реченні або в сусідніх реченнях: *«Хто такий «сліпий»? Сліпий – представник ОБСЄ. Ці представителі жодних сепарських пострілів в упор не бачать»* (опитування 15.04.2019, м. Авдіївка, спеціальний добровільний підрозділ «Santa»).

Вплив російської мови призвів до порушення фонетичних норм української мови. Зокрема, у мовленні військових було зафіксовано численні лексичні росіянізми або слова спільного фонду, вимовлені в російській фонетичній формі, наприклад, *контрік*, *Владік*, *дівідішнік*, *столік*, *мультик*.

Інтерференція на морфологічному рівні виявляється в поширенні неправильної форми закінчення іменників у місцевому відмінку множини (*по окопам*, *по бліндажам*, *по вогневим точкам* замість *по окопах*, *по бліндажах*, *по вогневих точках*), ігноруванні українських форм кличного відмінка, порушенні норм вживання вищого та найвищого ступенів прикметників і прислівників (*самий небезпечний*, *самий швидкий*, *самий короткий* замість *найнебезпечніший*, *найшвидший*, *найкоротший*) тощо.

Ми погоджуємось із думкою Л. Масенко (Масенко, 2019: 53), що порушення мовних норм у різних пропорціях зумовлюється такими чинниками, як культурно-освітній рівень мовця, частота вживання ним української, сфери її вживання тощо.

У результаті психолінгвістичного експерименту встановлено, що навіть у респондентів, мовлення яких близьке до мовного стандарту, інколи трапляються російські слова, що мають ті чи інші риси української вимови, наприклад: *совместні стрільби*, *воспітував волю*, *війна надоїла*, *медсестра ухажувала* тощо. Серед новітніх військових жаргонізмів поширеними є неадаптовані російські слова і словоформи, наприклад: *русскій мір* (вираз, під яким розуміють встановлення контролю Росії та насадження її агресивних цінностей на території колишніх республік Радянського Союзу), *девочка готова* (снаряд розірвався), *Света прийшла* (дали світло), *глаза, ночнік* (прилад нічного бачення), *птичка* (безпілотний літальний апарат), *радейка*, *расуха* (рація), *сумраки* (розвідники), *Буратіно* (так називають військових, які свою зарплатню прогулюють у перші 2 дні) тощо. Змішування двох мовних кодів також продукувало такі гібридні словоформи у мовленні військових, як *придеться*, *заканчувать*, *розгаварювали*, *руське* тощо.

Війна змінює людей. Стихія війни впливає на людину, її психіку, душу, погляди на життя і, звичайно, її мовлення. Під час війни навіть освічені люди починають говорити більш жорсткою мовою. Усі ці трансформації пройшли українські військові за роки протистояння російській агресії. Вживання російської обценної лексики належить до звичайних явищ у комунікативному середовищі людей, які потрапили в жорсткі умови військових дій на Донбасі.

Ненормативна лексика, лайка виконує в мовленні людей до 30 різних функцій – від психологічної розрядки, вислову невдоволення, презирства до способу переконання співрозмовника. Військові використовують лайку як розряд від стресових факторів або скорочення діалогу-заклику до дії у ситуаціях, коли нема часу вдаватися до роз'яснень.

Результати нашого дослідження та спостережень свідчать, що використання нецензурної лексики досить поширене серед військових та добровольців на фронті. На нашу думку, поширеність вульгарної непристойної мови засвідчує причинно-наслідковий зв'язок між стресовими факторами оточення під час ведення бойових дій, необхідністю емоційного розрядження та використанням засобів вербальної агресії. Мова інфор-

мантів містить до 10 % нецензурної лайки. Наприклад: «Срака новоросії» – команда початку бойових дій, *піддорез* – активний бій, артобстріл, *міна просрала* – міна не розірвалася тощо.

В умовах війни особливо актуалізується бінарна опозиція «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ». Функціонально-прагматична реалізація цієї концептуальної опозиції у мовній картині військових відбувається у вигляді появи етнофобізмів. Термін «етнофобізм» позначає ономастичні одиниці, що є принизливими, образливими позначеннями тих чи інших етнічних груп, іншими словами, етноніми з негативною аксіологічною оцінкою (Гонта, 2019: 70).

Етнофобізми є вербалізацією етнічно-соціального упередження, не завжди об'єктивного, такого, що звужує багатоаспектне сприйняття певного представника етнічної групи. Етнофобізм характеризується домінантним конотативним компонентом значення. Міфологічна система носія мови включає міфи про особисте й чуже ім'я, свій і чужий народ, свою та чужу мову тощо.

За роки війни з'явилося чимало етнофобізмів на позначення громадян РФ та так званих «ЛНР» і «ДНР». У мовленні досліджуваних фокус-груп зафіксовано такі етнофобізми: *ватники*, *вата* (росіяни та українці, які підтримують ідею «руського міра» та прагнуть повернути радянське минуле. Назва пішла від теплого одягу радянських людей), *колоради*, *колорадоси* (зневажлива назва проросійських сепаратистів в Україні, колаборантів, бойовиків або найманців, які під час російської інтервенції в Україну 2014 р. позначають себе чорно-жовтою (чорно-помаранчевою) смугастою «георгіївською стрічкою»), *лугандони* (саркастична збірна назва «громадян» невизнаних Донецької та Луганської народної республіки), *Путлерюгенд* (озброєні молоді диверсанти, що активно воюють проти українських військовиків на сході України. Утворено за аналогією до «Гітлерюгенду» молодіжної організації в нацистській Німеччині), *сепаратисти*, *сепари* (мешканці Луганської та Донецької області, які активно підтримують дії «ополченців» та терористичних угруповань в зоні АТО/ООС), *іхтамнети* (російські кадрові військові, які надають підтримку місцевим бойовикам на Донбасі. Саркастичний вираз увійшов у мову після прес-конференції В. Путіна. На питання журналістів про перебування російських солдатів на окупованій території України Путін квапливо відповів: «Іх там нет!»), *зелені чоловічки* (російські кадрові військовики, які здійснювали окупацію Криму. Російською пропагандою видавалися за «місцеву самооборону»),

федераста (зневажлива назва прихильників ідеї федералізації України), *Путлер* (прізвисько лідера країни-агресорки В. Путіна, утворене за аналогією до прізвища Гітлер), *Даунбас* (зневажлива назва самопроголошеної Донецької народної республіки. Інколи використовується для позначення маргінальних верств населення сходу, що підтримують бойовиків) тощо. Етнофобізми цього лексико-семантичного поля містять негативну конотацію, вказуючи на певні характеристики учасників збройного протистояння, свідків та жертв війни. Характеристики, що лягли в основу формування цих етнофобізмів, є негативними, іноді упередженими і, як правило, іронічно та саркастично номінують учасників війни.

Також у досліджуваних групах активно використовуються етнофобізми на позначення українців, наприклад: *уцрон* (російськомовний неологізм, інтернет-мем, зневажлива назва українців. У російських шовіністичних колах використовується для визначення належності особи до українського патріотичного руху), *каратель* (так українських військових називають бандити з так званих ДНР, ЛНР), *кіборги* (прізвисько, яке бойовики дали українським захисникам Донецького аеропорту за незламність), *жидобандерівці* (інтернет-мем, який виник в українській блогосфері як пародіювання стилю висловлювань російських шовіністів-українофобів. Жидобандерівцями називають себе громадяни України з розвинутим почуттям гумору та необов'язково єврейським корінням, які підтримали Євромайдан і українських націоналістів), *правосеки* (члени та бійці української націоналістичної, праворадикальної організації «Правий сектор») тощо.

За останні 5 років ЗМІ було популяризовано військовий арготизм «4.5.0» зі значенням «у зоні бойових дій все добре» (4.5.0 – *на позиції все тихо і не спостерігається жодної ворожої активності*). Написано безліч статей, кілька віршів, військових пісень із використанням цього арготизму, створено навіть спільноти в соціальних мережах із такою назвою. Проте, зважаючи на основну функцію арго – бути одним із засобів, що мусять забезпечити таємність спілкування певної соціальної групи, це швидше виняток із правил. У мові досліджуваних фокус-груп було зафіксовано ще низку «цифрових» арготизмів, які є незрозумілими для необізнаних. Наприклад: 4.5. – *повна градація*; 4.5.1. – *спостерігаю рух противника*; 4.5.2. – *по наших позиціях ведеться обстріл із стрілецької зброї*; 4.5.3. – *по наших позиціях ведеться обстріл із мінометів*; 4.5.4. – *по наших позиціях ведеться обстріл із гранатометів*.

Зібраний нами фактичний матеріал переконливо доводить, що найпродуктивнішим видом лексико-семантичної деривації у військовому дискурсі 2014–2020 років є метафора. Високу інтенсивність такого словотворення можна пояснити універсальністю метафори як традиційного способу вторинної номінації, побудованому на перенесенні з одних об'єктів дій чи ознак дійсності на інші за певною подібністю, на прихованому порівнянні, образних асоціаціях тощо. Наприклад: *стрічка, ленточка* (колона військової техніки), *дискотека* (гучні обстріли, початок бойових дій), *весло* (гвинтівка), *труба* (міномет), *кинути цифри* (передати координати), *очі* (тепловізор, ПНБ. За контекстом, може бути корегувальник), *аборт* (вилучення зі ствола міни, що дала осічку) тощо.

В українському військовому субстандарті початку XXI століття трохи рідше засвідчено творення нових значень слів шляхом ще одного важливого креативного мовного засобу – метонімії. Її підґрунтям слугує наявність зв'язків між категоріями й поняттями у мисленевій діяльності людини. Виникнення метонімії досліджуваного періоду зумовлене переважно екстралінгвальними чинниками. Так з'явилися популярні нині не тільки серед військових вирази, на кшталт, *кримнаш* (вираз для показу абсурдної радості від чогось), *їхтамнети*, *розп'ятий хлопчик* (вираз вживається для позначення абсурдності пропаганди, з'явився після сюжету на російських телеканалах про нібито розп'ятого «українськими карателями» трирічного хлопчика у Слов'янську), *ватник* (малоосвічений, люмпенізований та здебільшого проросійсько налаштований громадянин, чия соціально-політична позиція суттєво спотворена внаслідок перманентного впливу російської пропаганди) тощо.

Висновки. Новітній український військовий субстандарт як ненормативна, неформальна, стилістично знижена, функціонально обмежена мова українських військовослужбовців та добровольців віддзеркалює їх загальну культуру, спосіб життя, моральні цінності, етичні пріоритети, а також ставлення до інших соціальних та етнічних груп.

Психолінгвістичне дослідження комунікативних практик військовослужбовців Збройних сил України та добровольців показало, що корпус сучасного військового субстандарту поєднує

різні категорії лексики: просторіччя, військово-професійні, групові та соціальні жаргонізми, сленгізми-скорочення, кодові найменування, військову сленгову фразеологію, арготизми, вульгаризми, евфемізми, чужомовні запозичення, неологізми тощо. Склад військового сленгу постійно змінюється і поповнюється зі стандартних і субстандартних мовних систем. Формування корпусу військових субстандартних лексичних одиниць української мови відбувається на основі семантичних перетворень лексем літературної мови з використанням складних тропів, шляхом запозичень, а також засобами деривації. Сленгізми, які виникли внаслідок семантичного перетворення лексем літературної мови, становлять майже третину одиниць досліджуваного шару лексики. Нові значення з'являються шляхом метафоричного, метонімічного, синекдохічного переосмислення слів.

В умовах війни особливо актуалізується бінарна опозиція «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ». Функціонально-прагматична реалізація цієї концептуальної опозиції в мовній картині військових відбувається у вигляді появи великої кількості етнофобізмів.

Проведене анкетування та опитування респондентів свідчить про значну активізацію вживання української мови в комунікативному просторі військових у зоні проведення бойових дій (Донецька та Луганська області), що своєю чергою спричинило явище суржикізації як результат стихійного пристосування носіїв російської мови до мови української. Характерним явищем для новітнього військового дискурсу в зоні проведення ООС є інтерфероване, українсько-російське змішане мовлення, продуктом якого стала значна кількість українсько-російських мовних гібридів.

Субстандартні мовні елементи як маркери субкультурних цінностей потенційно завжди можуть мігрувати в площину стандарту (книжково-письмового). Завдяки активному функціонуванню, популяризації через мову мас-медіа одиниці сучасного військового сленгу входять до широкого вжитку, стають надбанням загальнонародної мови, потрапляють на сторінки художніх творів та тексти щоденних новин, сприяють створенню яскравих конкретно-предметних описів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 20 с.
2. Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2007. 20 с.
3. Бурда Т. М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 20 с.

4. Василенко Д. В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери XX – початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2008. 22 с.
5. Гонта І. А. Етнофобізми на позначення американців як засіб збереження екстралінгвістичної інформації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23 (1). С. 69–73.
6. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ : Києво-Могилянська академія, 2019. 229 с.
7. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
8. Ставицька Л. О., Труб В. М. Суржик: міф, мова, комунікація. Українсько-російська двомовність. *Лінгво-соціокультурні аспекти* : збірник наук. праць. Київ, 2007. С. 31–120.
9. Стишов О. А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 41. С. 74–84.

REFERENCES

1. Balabin V. V. Suchasnyi amerykanskyi viiskovyi slenkh yak problema perekladu [Contemporary american military slang as a translation problem]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. 2002. 20 p. [in Ukrainian].
2. Bondarenko K. L. Lihvokulturni osoblyvosti ukrainskoho ta anhliiskoho slenhu [Ukrainian and English slang lingvocultural peculiarities]. Extended abstract of Candidate's thesis. Donetsk. 2007. 20 p. [in Ukrainian].
3. Burda T. N. Movna povedinka osobystosti v umovakh ukrainsko-rosiiskogo bilingvizmu (molodzhne seredovyshe m. Kyieva [Linguistic individual's behavior in conditions of Ukrainian-Russian bilingualism (youth environment of c. Kyiv)] Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. 2001. 20 p. [in Ukrainian].
4. Vasilenko D. V. Rozvytok slovnykovoho skladu anhliiskoi movy viiskovoi sfery XX – pochatku XXI stolittia [The development of the English military vocabulary in the 20th – at the beginning of the 21st.]. Extended abstract of Candidate's thesis. Donetsk. 2008. 22 p. [in Ukrainian].
5. Honta I. A. Etnofobizmy na poznachennia amerykantsiv yak zasib zberezhenia ekstralinhvistychnoi informatsii [Ethnophobic terms denoting white Americans as a means of preserving extralinguistic information]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Humanities science current issues. Drohobych. 2019. Issue 23 (1). Pp. 69–73. [in Ukrainian].
6. Stavyska L. O. Arho, zhargon, slenkh. Sotsiialna dyferentsiiatsiia ukrainskoi movy [Argot, jargon, slang. Social differentiation of Ukrainian language]. Kyiv: Krytyka. 2005. 464 p. [in Ukrainian].
7. Stavyska L. O., Trub V. M. Surzhyk: mif, mova, komunikatsiia [Surzhyk: myth, language and communication]. Ukrainsko-rosiiska dvomovnist. Lihvosotsiokulturni aspekty – Ukrainian-Russian bilingualism. Linguosocio-cultural aspects. Kyiv, 2007. Pp. 31–120. [in Ukrainian].
8. Styshov O. A. Semantychna deryvatsiia zharhonizmiv u suchasni ukrainskii movi [Semantic derivation of slang in the modern Ukrainian language]. Lihvistychni doslidzhennia – Linguistic studies. Kharkov, 2016. Issue 41. Pp. 74–84. [in Ukrainian].